

Andrzej Derdziuk

INWESTYCJA W PATRIOTYZM

Nowoczesne państwo wybiegające w przyszłość, w strategiach swego rozwoju powinno zawsze mieć na uwadze potencjał, którym dysponuje. Do podstawowych elementów tego potencjału należą zasoby osobowe, przez które rozumie się stan zdrowotny i osobowościowy obywateli. Przy czym ważne jest nie tylko to, co w postaci wymiernych kryteriów da się opisać i zmierzyć, ale także to, co stanowi element duchowy, w sposób istotny wpływający na funkcjonowanie człowieka w życiu społecznym. Tak więc obok zdrowia i wykształcenia oraz prawości i uczciwości istotne są przekonania polityczne oraz walory ducha stanowiące wyraz motywacji, którymi od wewnątrz kieruje się człowiek.

Jednym z takich przymiotów ducha, wywierających ważny wpływ na zaangażowanie społeczne, jest patriotyzm. Odradzające się dążenia do kształtowania tej postawy rodzą niekiedy pytania, czy warto w to inwestować i czy publiczne pieniądze wydawane na promocję miłości do Ojczyzny nie służą tylko jednej opcji politycznej w kraju. Próbując znaleźć odpowiedź na te pytania, trzeba rozważyć czym jest patriotyzm i wskazać na płaszczyzny jego oddziaływania w życiu społecznym. Warto też zatrzymać się nad sposobami krzewienia i wspierania miłości do ziemi rodzinnej.

Pojęcie patriotyzmu

U podstaw pojęcia patriotyzmu leży rzeczywistość ojczyzny pojmowanej jako kraj rodzinny, ojczysta ziemia wraz z jej bogactwem przyrody i kultury. Jednak ojczyzna, to coś więcej niż tylko określona przestrzeń na ziemi, ale to przede wszystkim wspólnota duchowa złożona z ludzi związanych więzami krwi przez

przynależność do jednego narodu oraz połączonych wspólnym językiem i dziedzictwem tych samych dziejów historycznych. Ojczyzna jest przede wszystkim rzeczywistością duchową, w której ludzie odnajdują swe korzenie i wiedzą skąd przychodzą oraz dokąd zmierzają. Przynależność do określonego kręgu kulturowego nie tylko tłumaczy przeszłość, ale też nadaje sens staraniom o pomyślną przyszłość.

Od wielkiej ojczyzny rozumianej jako wspólnota narodowa, odróżnia się małą ojczyznę, którą stanowią rodzinny dom i okolica pozostawiające niezapomnianą atmosferę wzrastania i uczenia się ról społecznych. Niemcy używają na określenie tych dwóch rzeczywistości terminów *Vaterland* i *Heimat*. *Vaterland* jest pojęciem szerszym i zarazem mniej zakorzenionym w myślach i sercu człowieka. *Heimat* naznacza głębiej wyobraźnię człowieka, która staje się punktem odniesienia dla późniejszych ocen i kryterium tego, co moje i nie moje. W obu tych rzeczywistościach da się wyróżnić element materialny i duchowy, które na równi kształtują osobę.

Przez patriotyzm rozumie się właściwą postawę wobec własnej ojczyzny, nakazującą szacunek do ojczystej kultury i wzywającą do jej rozwijania. Termin patriotyzm wywodzi się z łacińskiego słowa „patria” oznaczającego ojczyznę¹. W skład pojęcia „patriotyzm” wchodzi: pragnienie poznawania ojczystej historii, przywiązanie do ziemi oraz pielęgnowanie kultury wyrażającej się w obyczajach i formach zachowań oraz dziełach sztuki. Postawa patriotyczna zakłada zatem najpierw poznanie dziedzictwa narodu, a potem jego umiłowanie. Kolejnym krokiem jest osobiste zaangażowanie, wyrażające się w trosce o dobro wspólne danej społeczności narodowej.

Można wyliczyć trzy elementy patriotyzmu: poznawczy, emocjonalny oraz woliwytwny. Wyróżnienie tych trzech elementów pozwala na ukazanie złożoności postawy patriotyzmu, która tylko wówczas, gdy jest pojęta integralnie, może pomagać człowiekowi w osobistym rozwoju. Prawdziwe poznanie historii i kultury narodu prowadzi do jej właściwego umiejscowienia w historii świata i pozwala na zachowanie słusznych proporcji w przypisywaniu zasług własnemu narodowi. Patriotyzm zawsze jest jednak czymś więcej niż tylko wiedzą, gdyż zakłada osobiste zaangażowanie oparte na miłości do ojczyzny, które może prowadzić do gotowości ponoszenia dla niej nawet największych ofiar.

Zaburzenie proporcji w równowadze elementu poznawczego, emocjonalnego i woliwytwnego może owocować lekceważeniem dziedzictwa rodzimej kultury, lub też ujawniać się w postaci nadmiernego idealizowania roli własnego narodu. Postawą przeciwną patriotyzmowi jest zatem kosmopolityzm, który oznacza

¹ Por. Jan Paweł II: *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005, s. 66-69.

brak więzi z własną ojczyzną. W skrajnych przypadkach może on być posunięty aż do wyrzeczenia się własnej ojczyzny, lub dopuszczania się działania na jej szkodę. Inną postawą przeciwną patriotyzmowi i będącą zarazem skrajnym stanowiskiem do kosmopolityzmu jest nacjonalizm, który przewartościowuje znaczenie własnego narodu i doprowadza do pogardy, a nawet zwalczania innych narodów².

Rozwój patriotyzmu dokonuje się na drodze przekazywania przez rodziców i wychowawców dziedzictwa poprzednich pokoleń oraz wskazywania na wartości, które ożywiały osoby znaczące dla historii narodu. Dlatego istotne jest wskazywanie na przykłady narodowych bohaterów, którzy bronili ojczyzny w czasie wojny oraz trudzili się rozwijaniem wspólnoty narodowej w okresie pokoju. W rozwoju postawy patriotyzmu ważne jest używanie symboli narodowych w postaci godła i flagi, które stają się wyrazem identyfikacji z własnym narodem i zarazem pozwalają na odróżnianie się w wielonarodowym społeczeństwie. Upodobanie do muzyki wyrażającej wartości narodowe oraz poznawanie literatury opiewającej dzieje ojczyzny pomaga w kształtowaniu pozytywnego nastawienia do dziedzictwa narodu. Nie należy też lekceważyć znaczenia poznawania ojczystych krajobrazów, które głęboko wpisują się w serce i umysł.

Cnota patriotyzmu, pojmowana jako postawa moralna, za którą człowiek jest odpowiedzialny w sumieniu, jest oparta na zasadzie sprawiedliwości, która wzywa do okazania należnego szacunku oraz wyrażenia wdzięczności tym, z których dorobku i dobroci korzysta się w osobistym rozwoju. Istotnie bowiem w rozwoju człowieka da się wyróżnić elementy wpływające na kształtowanie osobowości. Należą do nich wspólnota krwi i więzi osobowe, rodzinna ziemia oraz kultura. Poznawanie i uszanowanie dziedzictwa narodowego przyczynia się do głębszego odkrywania własnej tożsamości i sprzyja nabywaniu sprawności moralnych. Dlatego odrzucanie patriotyzmu nie tylko jest przeciwne sprawiedliwości, ale też przyczynia się do wyobcowania człowieka i zatracenia zdolności identyfikowania się z danym kręgiem kulturowym. Odrzucanie ojczystej tradycji kulturowej może owocować zbytnim indywidualizmem i brakiem więzi społecznych, prowadzącym do utraty wrażliwości na wartości przyjmowane przez innych. W istocie kosmopolityzm tylko w teorii staje się tolerancją. W rzeczywistości jest jednakowym brakiem szacunku dla wszystkich. Właściwie ukształtowana postawa patriotyzmu, oparta na umiłowaniu ojczyzny, uczy szacunku dla innych, gdyż potrafi dostrzec rolę wartości dla kształtowania osobowości³.

² Por. J. Kempys: *Cnota patriotyzmu*. „Sosnowieckie Studia Teologiczne”, nr 7/2005, s. 171-178.

³ Por. J. Nagórny: *Wychowanie do patriotyzmu w nauczaniu Jana Pawła II*. [w:] „Formacja moralna – formacja sumienia”, Red. J. Nagórny, T. Zadykowiec, Lublin 2006, s. 136-138.

Oddziaływanie postaw patriotycznych na zaangażowanie polityczne

Zdolność do współodczuwania wraz z innymi obywatelami przywiązania do ojczyźnej ziemi budzi odpowiedzialność za jej rozwój i ma ze swej natury charakter wspólnototwórczy. Ludzie związani więzami patriotyzmu łatwiej łączą się w realizacji wspólnych celów, które jawią się im jako realizacja dobra służącego wszystkim rodakom. Wspólne zaangażowanie polityczne na rzecz ojczyźny ma różne formy w okresie wojny i pokoju. W czasie zagrożeń suwerenności państwa zmusza do stawania w obronie wolności i bytu narodowego. Inne wyróżniki postawy patriotycznej ujawniają się w okresie pokoju, gdy trzeba rozwijać wspólnotę polityczną zdolną ocalić zdobytą niepodległość i rozwinąć potencjał narodu.

W trakcie tak długo trwającego okresu pokoju, który obecnie przeżywa Polska, mogą się wydawać zbyt odległe, mało istotne i nierealistyczne rozważania na temat znaczenia postawy patriotyzmu w okresie działań wojennych. Jednak długofalowe myślenie powinno w swej treści także refleksję nad znaczeniem miłości do ojczyźny dla zabezpieczenia wyższego stopnia jej zdolności obronnej. Patriotyzm wyrażający się gotowością do obrony zagrożonej ojczyźny jest ważnym czynnikiem skłaniającym ludzi do podejmowania służby wojskowej oraz ofiarności na rzecz obronności kraju. Przywiązanie do ojczyźny, które w swej najwyższej formie posuwa się aż do gotowości przelania krwi w obronie wolności i niepodległości, jest istotnym czynnikiem mobilizującym człowieka do współodczuwania tego przywiązania wraz z rodakami.

Podnoszenie ducha narodowego spaja wysiłki w organizowaniu armii oraz tworzeniu zaplecza poprzez współdziałanie ludności w ramach obrony cywilnej i wspierania wojsk. Przy dzisiejszej organizacji wojska i sposobie prowadzenia wojny wydaje się oczywiste, że minęły już czasy partyzantki i pospolitego ruszenia. Jednak warto rozważyć zarówno pozytywne strony zaangażowania ludności we wspieranie ofensywy wojskowej, jak i ofiarności w zabezpieczaniu obiektów użyteczności publicznej i gotowości do pomocy sanitarnej. Jednym z ważnych elementów może być społeczna akcja oddawania krwi dla rannych w czasie wojny oraz organizowanie pomocy dla poszkodowanych w wyniku działań wojennych.

Kwestia patriotyzmu staje się bardzo istotna w zakresie przeciwdziałania ewentualnym zdradom i podejmowania różnych form współdziałania z wrogiem. Tam, gdzie istnieje wyraźna presja społeczna na wyróżnienie się postawą patriotyczną, tam łatwiej wykrzesać ducha poświęcenia i ustrzec obywateli przed ujawnianiem się form kolaboracji i zdrady. Podziwiając postawę Polaków w okresie II wojny światowej, trzeba mieć na uwadze olbrzymi wysiłek formacyjny podejmowany w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Budzenie ducha narodowego, wprowadzenie zbiórek ogólnonarodowych oraz wychowanie młodzieży, wpływało nie tylko

z realnego zagrożenia granic Polski, ale też było elementem szeroko zakrojonej polityki edukacyjnej, mającej na uwadze wzmocnienie potencjału obronnego kraju.

Patriotyczna postawa obywatela podejmującego odpowiedzialność za kształt życia społeczno-politycznego w ojczyźnie ujawnia się braniem udziału w elekcjach i referendach, których wynik wpływa na decyzje polityczne. Postawa patriotyzmu zapewnia też większe angażowanie się w życie publiczne poprzez działalność społeczną i polityczną. Intensywność działań samorządowych, aktywność partyjna ludzi i ich gotowość do łączenia się z innymi w organizacjach społecznych jest pochodną ich osobistego przywiązania do rzeczywistości, w której żyją. Jednocześnie patriotycznie ukształtowani obywatele doświadczają wewnętrznego imperatywu w kierunku chronienia wartości narodowych i troski o naturalne środowisko. Zakres spraw, którymi się interesują i o które zabiegają dotyczy zapewnienia warunków do godziwego życia i zabezpieczenia przyszłości następnym pokoleniom.

Tam, gdzie ludzie złączeni są więzami duchowymi, tam działania administracyjne nabierają charakteru naturalnego koordynowania wysiłków w celu osiągnięcia dobra wspólnego. Nie trzeba wówczas mnożyć służb egzekwujących respektowanie prawa i przeciwdziałającym patologiom życia społecznego. Uczestnictwo w życiu publicznym zawsze bowiem oparte jest na jakiejś filozofii życia, która leży u podstaw światopoglądu i wpływa na odpowiednie postrzeganie różnych rzeczy⁴. W istocie bowiem człowiek nie postrzega świata obiektywnie, takim jaki on jest, ale widzi rzeczywistość przez pryzmat swoich doświadczeń i wewnętrznych przeżyć oraz skłonności.

Tam, gdzie jest miłość do Ojczyzny, tam też łatwiej ujawnia się gotowość do poświęceń na jej rzecz. Człowiek bowiem kieruje się w życiu miłością, która oświetlając mu odpowiednio rzeczywistość staje się sposobem docierania do istoty rzeczy i nadaje motywację do odpowiedniego ich traktowania. Nie chodzi tu tylko o uczucia, które powodują zmienność nastawień, ale o trwałą dyspozycję do czynienia czegoś, o czym jest się wewnętrznie przekonany, że jest dobre i właściwie służy jednostce i ogółowi. Miłość czegoś, uprzedzająca poznanie i działanie jest wewnętrznym wyposażeniem, przez które człowiek nawiązuje kontakt z rzeczywistością. Dlatego patriotyzm będąc pozytywnym nastawieniem do Ojczyzny nie czyni obywatela ślepym na wymagania obiektywnego porządku rzeczy. Raczej wyostrza uwagę człowieka na pewne zakresy spraw, które stając się droższe i bliższe sercu, zasługują na jego szczególne zainteresowanie. W konsekwencji dochodzi do poświęcania większej uwagi kwestiom ważnym dla społeczności, z którą się żyje na określonym terytorium.

⁴ Por. H. Skorowski: *Aksjologiczny wymiar narodowego dziedzictwa kulturowego w kontekście integracji europejskiej*, [w:] „Pytania o wartości. U podstaw integracji europejskiej”, Red. T. Syczewski, S. Mazur, Drohiczyn 2004, s. 19-20.

Zaangażowanie się w sprawy Ojczyzny powinno mieć komponent emocjonalny, polityczny i ekonomiczny. Traktowanie danego kraju jako własnej ojcowizny pozwala na przeżywanie duchowej wspólnoty z rodakami i czyni z ludzi rodzinę. Nie oznacza to tylko jakiegoś sentymentalizmu i nie zawęża się jedynie do zaspokajania emocjonalnej potrzeby przynależności. Człowiek z natury swej będąc bowiem istotą społeczną, potrzebuje więzi z innymi, gdyż przez nie doświadcza poczucia swej wartości i potwierdza swą godność. Ponadto zdolność do współdziałania z innymi pozwala na lepsze poznanie swych możliwości i daje szansę swym talentom. Drugi człowiek mobilizuje do działania, zarówno przez oczekiwanie na pomoc, jak i przez to, że staje się kimś, kto ocenia i weryfikuje działania społeczne innego. Ludzie w zespole osiągają większy stopień socjalizacji, co przyczynia się do ugruntowania poczucia pewności w podejmowanych działaniach i nadaje większej trwałości przyjmowanym nastawieniom.

Patriotyzm będąc właściwym klimatem duchowym ułatwiającym wyjście z kręgu tylko własnych spraw, przyczynia się do rozwoju osobowościowego człowieka i prowadzi do polepszania relacji społecznych. Uczestniczenie w historii większej od własnego życia nadaje ludzkiemu zaangażowaniu nie tylko trochę patosu i poszerza horyzonty, ale też sprawia, że człowiek pokonuje barierę lęku przed uczestniczeniem w życiu społecznym. Doświadczenie wspólnoty ducha narodowej historii daje poczucie uczestniczenia w czymś wielkim i przekracza banalność codziennego zatroskania o własne sprawy. Czynienie czegoś dla innych nie jest już wówczas tylko hobby zapaleńców, ale staje się patriotycznym obowiązkiem przynaglającym do włączenia się w nurt przemian. Owo poetyckie poczucie wiatru historii może zostać przekute na konkretne zaangażowanie w działalność społeczną i polityczną.

Wpływ postaw patriotycznych na gospodarkę

Spółceństwo obywatelskie świadome swej odpowiedzialności za sprawy narodu i państwa musi mieć narzędzia właściwe do kształtowania swego losu. Jednym z takich narzędzi jest możliwość oddziaływania na gospodarkę kraju⁵. Poczucie możliwości realnego wpływania na kształt życia ekonomicznego i społecznego wspiera motywację do aktywnego uczestniczenia w trosce o państwo. Choć nie da się do końca precyzyjnie wskazać zależności zachowań gospodarczych człowieka od jego postawy patriotycznej, to jednak nie można nie zwrócić uwagi na kilka prawd, które w tym kontekście się weryfikują.

⁵ Por. J. Gocko: *Oblicza współczesnej demokracji – gospodarka* [w:] „Wartości u podstaw demokracji”, Red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 2002, s. 76-77.

Odpowiedzialność za dobro wspólne motywowana przez cnotę patriotyzmu wyraża się w trosce o funkcjonowanie państwa. Jednym z przejawów tej troski jest uczciwe płacenie podatków. Ważne jest tu nie tylko przekonanie o prawnej konieczności takiego obowiązku, ale też sumienne podejście do niego. Poprawne funkcjonowanie mechanizmów społecznych zawsze jest oparte na wolnym i odpowiedzialnym postępowaniu osób, które te mechanizmy realizują⁶. Świadomość przynależności do jednej rodziny narodowej i poczucie współodpowiedzialności za wszystkich ludzi jest przejawem myślenia solidarystycznego, które niejako od wewnątrz przynagla do rzetelnego wywiązywania się z zobowiązań podatkowych.

Leżąca u podstaw takich zachowań wewnętrzna motywacja jest zakodowana w dobrze ukształtowanym sumieniu. Miłość do Ojczyzny pomaga przezwyciężyć niechęć do łożenia na państwo ze względu na złe zarządzanie majątkiem narodowym i nieuczciwość innych uczestników życia społecznego. Zamiast bowiem obrażać się i wycofywać z życia publicznego, człowiek nastawiony patriotycznie dąży do polepszenia ekonomii kraju przez wpływanie na zmiany społeczne i gospodarcze oraz zabiega o wyłonienie właściwej reprezentacji politycznej. Ze swej strony pozostając uczciwy i solidny wie, że w ten sposób przyczynia się do najlepszego krzewienia pożądaných wartości i jednocześnie zapewnia wzrost gospodarczy.

Patriotyzm może też być pomocą w uczciwym przestrzeganiu prawa. Poczucie przynależności do wspólnoty państwowej, która jest traktowana jako własna, wzmacnia odpowiedzialność za jej losy. Świadomość współzależności od innych podpowiada rozumnemu człowiekowi uczciwość, gdyż ma on świadomość, że trwając w kręgu różnych uzależnień, będzie on kiedyś sam ponosił konsekwencje swoich niewłaściwych zachowań. Perspektywa historyczna obecna w postawie patriotyzmu uczy długofalowego spojrzenia na rzeczywistość, w której łatwiej dostrzega się nieuchronność przyszłych skutków podejmowanych działań. Wznosząc się ponad krótkowzroczną taktykę nieuczciwości, prawdziwy patriota ma świadomość, że historia rozlicza ze zrad i krzywd oraz nagradza tych, którzy pielęgnują dobro i sprawiedliwość.

W tym miejscu uwidoczni się otwartość postawy patriotyzmu na rzeczywistość religijną, w której świadomość istnienia instancji boskiej dodaje motywacji do wierności zasadom. Człowiek religijny, myśląc o swoim zbawieniu, nie łączy z tym tylko odległej perspektywy mającej nastąpić po śmierci. Ma on świadomość, że zachowania w trakcie ziemskiej pielgrzymki mają wpływ na kształt wiecznego szczęścia. Troska o życie przyszłe nie alienuje go zatem

⁶ Por. H. Skorowski: *Spór o prawa człowieka*, [w:] „Spór o człowieka – spór o przyszłość świata. Od bł. Jana XXIII do Jana Pawła II”, Red. J. Nagórny, J. Gocko, Lublin 2004, s. 150-151.

z odpowiedzialności za aktualne postępowanie, ale jeszcze wzmaga odpowiedzialność za sumienne wypełnianie swych zobowiązań nakładanych przez prawo społeczności, w której żyje⁷.

Przynależność do wspólnoty narodowej rodząca miłość do własnej Ojczyzny skłania do dbania o rozwój rodzimej gospodarki i inwestowania w kapitał krajowy. Jakkolwiek w świecie globalnej gospodarki może się wydawać, że prawa rynku stymulują jednoznacznie do uczestniczenia w wielkich ponadnarodowych korporacjach, to jednak nie bez znaczenia jest troska o niezależność ekonomiczną narodu i państwa, przynajmniej w pewnych dziedzinach, które mają znaczenie strategiczne. O ile bowiem kiedyś toczono wojny z użyciem broni, by zapanować nad innymi, to dzisiaj jednym z najbardziej skutecznych narzędzi podporządkowywania sobie innych narodów jest ich uzależnianie ekonomiczne. Przez opanowanie strategicznych gałęzi przemysłu i usług można ubezwłasnowolnić naród i skutecznie wpływać na funkcjonowanie państwa. Wyzbywanie się wpływu na procesy gospodarcze nie jest wyrazem dobrze pojętego patriotyzmu. Mimo sztywnych reguł rynkowych dotyczących opłacalności ekonomicznej niektórych przedsięwzięć gospodarczych, miłość do Ojczyzny nakazuje poświęcenie większej uwagi rozważeniu konsekwencji politycznych i społecznych oddawania strategicznych sektorów gospodarki w obce ręce.

Mimo globalnej gospodarki świat nie stał się nagle wielką przyjazną rodziną bezinteresownych biznesmenów, która straciła ambicje polityczne i różnorodność etniczną. Mechanizmy gospodarcze same w sobie nie mają mocy kreacyjnej lepszego świata. U podstaw aktywności gospodarczej stoi wolna działalność człowieka, który ma różne cele do osiągnięcia⁸. Dlatego odpowiedzialność za własne państwo nakazuje poczucie realizmu i gotowość do obrony własnych interesów. W razie konieczności obrony kraju w czasie wojny patriotyzm nakazuje gotowość nawet do przelania krwi, co przeciwstawia się czystej kalkulacji zysków i strat, a odnosi się do wymiaru duchowego i symbolicznego. Podobnie w wypadku zapewnienia suwerenności ekonomicznej, będącej narzędziem wolności i niezależności kraju, potrzeba cnoty patriotyzmu, która przekracza czystą pragmatykę ekonomiczną.

Samo umiłowanie Ojczyzny nie może zastąpić zwyczajnych zabiegów o powiększenie dobrobytu i troski o utrzymanie siebie i rodziny. Jednak to stosunek do własnego narodu i kultury jest w pewnym stopniu czynnikiem decydującym o zjawisku emigracji. Choć sama emigracja zarobkowa i polityczna nie jest czymś

⁷ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, nr 39 [w:] „Sobór Watykański II. Konstytucje, deklaracje, dekrety”, Poznań 1986, s. 565-566.

⁸ Por. J. Gocko: *Globalizacja* [w:] „Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania moralnego”, Red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom 2005, s. 215-216.

złym i człowiek ma do niej prawo, to zawsze pozostają do rozważenia etyczne konsekwencje opuszczania własnej rodziny i Ojczyzny w poszukiwaniu lepszego życia⁹. Dla kraju kształcącego tysiące ludzi, którzy osiągnąwszy wiek produkcyjny wyjeżdżają za granicę i tam podejmują pracę, płacą podatki oraz zakładają rodziny, rodzą i wychowują dzieci, nie jest to więc zjawisko obojętne. Trzeba bowiem wziąć pod uwagę jak wielkie nakłady na edukację i wychowanie poniosło państwo i w rezultacie wyjazdów jak wiele straciło rąk do pracy. Istotne jest też rozważenie potencjału osobowego wyjeżdżających, gdy ma się świadomość, że są to ludzie mający wykształcenie i inicjatywę oraz znający język obcy. Decyzja o wyjeździe zagranicę jest podejmowana przeważnie przez ludzi rzutkich i odważnych, którzy pozostając w kraju mogliby się przyczynić do jego zintensyfikowanego rozwoju.

Dlatego krzewienie patriotyzmu jest w istocie wielką inwestycją, gdyż pozwala na zatrzymanie w kraju wartościowych jednostek, zdolnych do podniesienia potencjału intelektualnego i gospodarczego kraju. Należy jednak zaznaczyć, że wówczas forma krzewienia patriotyzmu nie może ograniczyć się do samych haseł, ale też powinna prowadzić do zapewnienia lepszych warunków życia i działania tym młodym i przedsiębiorczym ludziom. Zakłada to zatem umiłowanie Ojczyzny przez tych, którzy mają aktualny wpływ na losy kraju i pracują dla jej dobra, przedkładając służbę publiczną ponad prywatę i pogoń za karierą.

Formą poszanowania własnej Ojczyzny jest też właściwie ujęta troska o dziedzictwo kultury i natury. Kto kocha swój kraj, poznaje jego zabytki i je szanuje. Jednocześnie zabiega o zachowanie pomników kultury materialnej i duchowej przez ich utrwalanie i pomnażanie. Łożenie publicznego i prywatnego grosza na ratowanie i wspieranie kultury jest pochodną jej umiłowania i dostrzeżenia wartości. Tam, gdzie jest obecne przekonanie o pięknie i niezwykłości dziedzictwa kulturowego, tam jest też większa możliwość pozyskiwania środków na jego konserwację. Podobnie jest też z kwestią poszanowania przyrody i ochroną środowiska naturalnego. Miłość do ziemi ojczystej nakazuje jej poznawanie i pielęgnację. Świadomość, że jest się członkiem wspólnoty narodowej, która była, jest i będzie, podpowiada formy zachowań, które ustrzegą i zachowają dla następnych pokoleń, to co przekazała nam historia. W ten sposób patriotyzm jest drogą do właściwego odniesienia do bogactw naturalnych kraju. Rabunkowa gospodarka zasobami energetycznymi i brak strategicznej polityki ekonomicznej przyczyniają się do niszczenia przyrody i pograżania w zacofaniu gospodarczym.

⁹ Por. Jan Paweł II: *Encyklika Laborem exercens*, nr 23, Poznań 1981, s. 51-52.

Formy promocji miłości Ojczyzny

Miłość do Ojczyzny jest wartością, która powinna być krzewiona i rozwijana przez wysiłek osób i instytucji z zaangażowaniem różnych form działania i nakładem odpowiednich środków¹⁰. Jest to bowiem pewna forma inwestycji, która właściwie potraktowana zwraca się i okazuje opłacalna. Dlatego trzeba wskazać podmioty odpowiedzialne za formowanie postaw patriotycznych oraz sposoby rozbudzania ducha umiłowania Ojczyzny.

Pierwszymi osobami odpowiedzialnymi za wychowanie patriotyczne są rodzice, bo to na nich spoczywa podstawowy obowiązek wprowadzenia dziecka w dorosłe i odpowiedzialne życie. Poprzez swój przykład i pielęgnowanie tradycji rodzinnych powinni oni wprowadzać dzieci w historię okolicy i kraju oraz pomagać poznawać piękno przyrody i wartości kultury. Począwszy od kultury zachowań osobistych, to na rodzicach spoczywa obowiązek uczenia dziecka szacunku dla przeszłości i właściwego odnoszenia się do osób starszych, uczenia pieśni i utworów poetyckich, zaznajamiania z wytworami kultury narodowej oraz uwrażliwiania na prawdę, dobro i piękno. Zdolność do rozumienia i pielęgnowania domowych tradycji obchodzenia świąt religijnych, państwowych i rodzinnych przyczynia się do usytuowania doświadczenia dziecka w historii narodu i pozwala mu na zakorzenienie w określonym dziedzictwie.

Zadania w zakresie wychowania patriotycznego należą do szkoły, która nie tylko zapewnia kształcenie umysłu, ale powinna także dbać o formowanie serca i ducha. Kształtowanie postaw obywatelskich związanych z umiejętnością brania udziału w życiu społeczności szkolnej przyczynia się do socjalizacji młodego człowieka i wskazuje właściwe zachowania w relacji do innych osób. Szczególny nacisk położony na naukę języka ojczystego i jego pomników w postaci dzieł literackich, prowadzi do utożsamiania się z tym dziedzictwem i nasycaeniem treściami kultury narodowej. Prawdziwa i zarazem krytycznie podana wiedza historyczna formuje właściwy pogląd na przeszłość własnego narodu. W nauczaniu historii nie należy pomijać wspaniałych momentów z dziejów Polski i nie wolno też unikać zapoznawania się z wydarzeniami, które nakazują krytyczną refleksję i wyciąganie wniosków na przyszłość. Jednym z elementów kształcenia historycznego jest zapoznawanie Polaków z etosem, który kierował ich zachowaniami w czasach wojny i pokoju. Lekcje przyrody i geografii mogą stać się okazją do poznawania piękna kraju oraz jego zasobów. Należy też tak wychowywać, aby nauczyć odpowiedzialnego traktowania środowiska natu-

¹⁰ Por. J. Orzeszyna: *Promocja wartości moralnych we współczesnym świecie*, [w:] „Wartości moralne w kontekście współczesnego sekularyzmu”, Red. J. Gocko, Lublin 2007, s. 44.

ralnego. Formami kształcenia są zarówno lekcje i dyskusje, jak też wycieczki krajoznawcze i obozy letnie.

We współczesnym świecie ogromna władza mediów nakłada na nie obowiązki dbania o postawy patriotyczne. Zwłaszcza media publiczne, nastawione na wypełnianie misji wobec społeczeństwa, powinny w swoich programach uczyć miłości do Ojczyzny. To programy edukacyjne z zakresu historii, kultury i sztuki będą kształtowały właściwy obraz przeszłości i ukazywały nadzieję budowania lepszej przyszłości w rodzinnym kraju. Lansowanie pozytywnych wzorów osobowych, właściwe relacjonowanie uroczystości narodowych i nagłaśnianie postaw altruistycznych będzie przeciwstawiać się zalewowi tandety i kiczu, który epatuje agresją i wyuzdaniem. Dziennikarze i redaktorzy są odpowiedzialni za promocję racjonalnych postaw prospołecznych, które dając szczęście jednostce, włączają ją w budowanie wspólnoty osób.

Odpowiedzialnymi za kształtowanie postaw patriotycznych są instytucje państwowe i społeczne, które mają za zadanie troskę o wychowanie i kulturę. Zapewniając odpowiednie środki na tego typu działalność mają one na celu ukazywanie wartości obecnych w historii Ojczyzny i troskę o zachowanie dziedzictwa kultury. Zakładanie i utrzymywanie muzeów i izb pamięci oraz akcje promocyjne ich działalności są świadectwem żywotności kultury i w naturalny sposób wprowadzają młodych w poznanie przeszłości. Zastosowanie współczesnych technik multimedialnych pomaga w praktycznym i obrazowym poznaniu historii. Ważną formą jest działalność i tworzenie zespołów muzycznych i tanecznych podtrzymujących kulturę regionalną i krzewiących folklor danego regionu. Domy kultury i ogniska muzyczne oraz świetlice młodzieżowe mają stawać się środowiskami odpowiedniej formacji osobowościowej w poszanowaniu dla tradycji narodu i dziedzictwa kultury.

Istotną rolę w kulturze odgrywa teatr i produkcja filmowa. To one przyczyniają się do pogłębiania i upowszechniania refleksji nad istotnymi kwestiami dla rozwoju wrażliwości na wartości estetyczne, moralne i duchowe. Utrzymywanie bibliotek i wspieranie twórczości pisarskiej i artystycznej jest ważną formą krzewienia kultury narodowej. W interesie państwa leży też dbanie o dobre imię narodu i poszerzanie pozytywnego wizerunku kraju przez odpowiednie akcje promocyjne i uświadamiające w kraju i zagranicą. Ukazywanie walorów geograficzno-krajobrazowych Polski oraz inwestowanie w bazę turystyczno-usługową sprzyja poznawaniu kraju i zachęca do podróżowania. Jest to też okazja do wymiany doświadczeń oraz wzajemnego wzbogacania się.

Obchodzenie rocznic narodowych i organizowanie imprez masowych mających na celu upamiętnienie wydarzeń z przeszłości skłania do refleksji nad aktualnym stanem polskiej kultury i zachęca do angażowania się w jej rozwój. Budzenie zbiorowych, pozytywnych emocji, przez angażowanie ludzi w przeżywanie duchowej

łączności z historią, ma swój walor w postaci jednoczenia się ludzi wspólną ideą i odkrywanie, że są oni związani odpowiedzialnością za dalsze losy Ojczyzny. Szczególnie istotne jest przypominanie i ukazywanie pozytywnych bohaterów z przeszłości, którzy dostarczają przykładów ofiarności i wierności ideałom. Nagradzanie żyjących weteranów walki i bohaterów pracy oraz ludzi zasłużonych dla kultury i sztuki jest formą promocji takich postaw. Takie działanie państwa doceniającego ludzi oddanych Ojczyźnie, nie tylko przyczynia się do umocnienia ich przekonania, że warto było się poświęcać, ale też zachęca innych do oddawania swych sił w służbie Ojczyzny.

W pragmatycznie nastawionym świecie inwestowanie w patriotyzm może wydawać się bezproduktywnym zajęciem i marnowaniem środków na coś, czego nie da się policzyć. Jednak takie myślenie jest bardzo zawężone i krótkowzroczne. Nie dostrzega ono istotnej wagi komponentu ideowego w życiu społecznym i pozostaje ślepe na doświadczenie przeszłości. Dlatego rozważenie znaczenia patriotyzmu w funkcjonowaniu nowoczesnego państwa jest zadaniem bardzo potrzebnym i mającym swój walor wielkiej użyteczności. Człowiek odpowiednio nastawiony do Ojczyzny dba o jej rozwój i chętnie angażuje się w formy działalności politycznej i społecznej¹¹. Obywatele świadomi uczestniczenia w wielkiej historii zyskują dodatkową wewnętrzną motywację, która pozwala im na wierniejsze wykonywanie zadań społecznych. Cnota patriotyzmu jest podstawową wartością moralną człowieka i jest jednym z elementów wpływających na jego zachowanie. Krzewienie patriotyzmu jest więc ważnym czynnikiem zaangażowania instytucji państwowych w pomnażanie potencjału osobowego społeczeństwa.

*dr hab. Andrzej Derdziuk OFM Cap
prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
kierownik Katedry Historii Teologii Moralnej
prodziekan Wydziału Teologii KUL*

¹¹ Por. T. Sikorski: *Patriotyzm*, [w:] „Słownik teologiczny”, Red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 392-393.